

اثرات اجرای طرح‌های هادی در توسعه کالبدی روستاهای پیرامون شهر مریوان

سعیدی محمدی^۱

تاریخ وصول: ۱۳۹۹/۰۲/۱۷، تاریخ تأیید: ۱۴۰۰/۰۳/۲۸

چکیده

درهم ریختگی کالبدی روستاهای پیرامون شهری به دلیل رشد هدایت نشده فیزیکی، این دسته از روستاها را با معضلات متعددی در عرصه‌های اقتصادی و اجتماعی روبه‌رو ساخته است که جهت رفع این معضلات، اجرای طرح‌های محلی روستایی که در کشور، مهمترین آنها طرح‌های هادی می‌باشد، جهت اصلاح وضع نامطلوب موجود و توسعه کالبدی این روستاها ضروری است. در این راستا پژوهش کاربردی حاضر با هدف سنجش اثرگذاری اجرای طرح‌های هادی در توسعه کالبدی روستاهای پیرامون شهری شهرستان مریوان با روشی توصیفی - تحلیلی و گردآوری اطلاعات از طریق مطالعات کتابخانه و میدانی مبتنی بر توزیع تصادفی پرسشنامه در میان ۲۵۰ نفر از سرپرستان خانوار روستاها مورد مطالعه و ۲۰ تن از کارشناسان توسعه روستایی - شهری منطقه انجام گرفته است تا به دنبال شناسایی وضع موجود کالبد روستاها؛ راهکارهایی جهت توسعه مطلوب کالبدی آنها ارائه گردد. تعیین حجم نمونه با اعمال فرمول کوکران از میان ۱۱۲۲ خانوار روستاهای نمونه و تعیین سهم هر روستا نیز از تعداد کل پرسشنامه‌ها به روش طبقه‌ای انجام گرفته است. تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده با استفاده از شاخص توصیفی میانگین، آزمون‌های آمار استنباطی (T تک نمونه‌ای و خی دو) و وزن دهی شاخص‌ها با روش دلفی، در نرم افزار EXPERT CHOICE و اولویت بندی آنها با تکنیک VIKOR، نشان می‌دهد که اجرای طرح‌های هادی توانسته است با توجه به میانگین مجموع محاسبه شده برابر ۳،۵۰؛ در سطح رضایت بخشی موجب توسعه کالبدی روستاهای مورد مطالعه گردد و در این میان بعد کیفیت معابر با میانگین محاسبه شده برابر ۳،۶۲ دارای بیشترین بهبود وضعیت از اجرای طرح‌های هادی و روستای ((نی)) به عنوان پرجمعیت ترین روستای منطقه با کمترین مقدار آماره ویکور (۰،۰۰۰)، دارای بیشترین سطح اثرپذیری و توسعه کالبدی می‌باشد.

واژگان کلیدی: طرح‌های هادی، کالبد روستاها، روستاهای پیرامون شهر مریوان.

مقدمه

سکونتگاه‌های انسانی تحت تاثیر عوامل و نیروهای مختلف همواره در حال تغییر و تحول بوده اند. در این بین، سکونتگاه‌های روستایی هم به عنوان جزئی از نظام های جغرافیایی که متشکل از اجزای مرتبط به هم می‌باشند، متأثر از موقعیت و جایگاه فضایی- مکانی، نحوه تعامل یا ارتباط (درونی و بیرونی در مقیاس محلی، منطقه ای و ملی) خود در گذر زمان، همواره دستخوش تغییر و تحول شده اند (یاری حصار، بوچانی و افتخاری، ۱۳۹۱: ۴۲). اگرچه روند شکل گیری و نحوه تکوین ساختاری- عملکردی این گونه از سکونتگاه‌ها در گذشته به صورت تدریجی بوده ولی در طی دهه های اخیر، سازمان فضایی و عملکرد نظام سکونتگاه روستایی از یک طرف متأثر از تحولات اقتصادی، اجتماعی در نظام جهانی بوده و از طرف دیگر متأثر از سیاست ها در برنامه ریزی های دولت و سازمان های مختلف که جهت توسعه آنها اتخاذ و اجرا گردیده؛ دست خوش تغییر و تحول زیادی شده اند (یاری حصار، بدری و پورطاهری، ۱۳۹۲: ۱۲۸) شواهد عینی به ویژه در کشورهای در حال توسعه حاکی از آن است که سکونتگاه های روستایی به ویژه روستاهای واقع در حوزه بلافاصل شهرها به دلیل رشد سریع شهرنشینی و افزایش بیش از اندازه جمعیت این روستاها به دلیل نزدیکی به شهرهای پرجمعیت (Him, 2010: 10)، بیشترین میزان تغییرات کالبدی و نیز عملکردی را به خود دیده اند (رستمی و میرزاعلی، ۱۳۹۲: ۹۴) در این میان آنچه به ناموزونی چشم انداز عمومی این سکونتگاه‌های روستایی دامن زده، رشد فیزیکی عمدتاً خود به خودی و هدایت نشده در غیبت مدیریت مناسب محلی از یک سو و ناتوانی در کسب جایگاه عملکردی از سویی دیگر بوده است (سعیدی، ۱۳۸۳: ۱۳). تداوم این وضعیت و شکل گیری معضلات مختلفی از جمله: کمبود زیرساخت‌ها، مشکلات کمبود و مالکیت زمین ها، فشار زیاد بر زمین و منابع محیطی، نابودی منابع طبیعی، فقر، آسیب پذیری بالا و.. (wang, 2011: 3) نهایتاً به پایداری چهره ای توسعه نیافته با ویژگی های نه شهری و نه روستایی منجر شده است. در همین راستا از جمله تمهیداتی که در سال‌های اخیر، نهادهای متولی عمران و آبادانی روستاها برای کنکاش مناسب با این گونه روندها اندیشیده اند؛ تهیه و اجرای طرح‌های هادی با اهداف ایجاد زمینه توسعه و عمران روستایی، تامین عادلانه امکانات و هدایت وضعیت کالبدی روستاها بوده است (شماعی، ۱۳۹۳: ۷۶). هدف این نوع برنامه ریزی جامع فیزیکی، سازماندهی عملکرد فضایی، توزیع بهینه خدمات و ایجاد بسترهای کالبدی لازم، جهت توسعه اقتصادی و اجتماعی روستا و ارتقای سطح کیفیت زندگی روستاییان است (ربیعی فر، ۱۳۹۴: ۷۹؛ Okoro, 2014: 2). چرا که فراهم کردن عناصر کالبدی مناسب و تامین تسهیلات لازم، متناسب با شرایط زمان، زمینه‌ساز آفرینش فضایی زیست پذیر روستایی بوده و بنابراین از عوامل ماندگاری سکونتگاه‌های روستایی است (عناستانی و اکبری، ۱۳۹۱: ۹۴؛ Gough, 2015: 147؛ wang, 2011: 3). برنامه‌ریزی و اقدام، جهت بهبود دسترسی به خدمات و امکانات و افزایش و اصلاح زیرساخت های فیزیکی مورد نیاز در روستاها از دهه ۱۹۸۰ مطرح شده و از آن به عنوان عامل اصلی کاهش شدت، تاثیر و مدت زمان بحران‌ها در نواحی روستایی نام برده شد (Carleson, 2012: 14؛ Wildavsky, 2013: 3). نکته مهم در بحث برنامه‌ریزی‌های توسعه روستایی ارزیابی پس از اجرای طرح ها و برنامه های اجرا شده است. ارزیابی پس از اجرا هر نوع نارسایی که در طرح و برنامه وجود داشته باشد را آشکار و توانمندی و میزان موفقیت دستگاه برنامه ریزی و مجری را نشان می دهد. در بسیاری از طرح های روستایی ارزیابی پس از اجرا انجام نمی‌گیرد و در حالیکه نیاز است که پس از گذشت چندسال از اجرای طرح های هادی روستایی، این ارزیابی انجام شود تا از یک سو پیامدهای اجرای طرح مشخص گردد و از سویی دیگر با شناسایی نقاط قوت و ضعف، اطلاعات لازم برای مدیریت بهتر طرح‌های یادشده حاصل آید (شماعی، ۱۳۹۳: ۷۷). در این راستا پژوهش حاضر به دنبال ارزیابی تاثیرات اجرای طرح های هادی در ساماندهی نظام کالبدی، روستاهای پیرامون شهر مریوان در استان کردستان می باشد. ناکارآمدی و تمرکزگرا بودن نظام برنامه‌ریزی کشور که موجب بی‌توجهی به

روستاهای کوچک و دورافتاده می‌گردد از یک سو و از سوی دیگر رونق تجارت مرزی در شهر میوان که فرصت‌های بسیار بیشتری از جهت کسب منافع به روستاییان روستاهای اطراف شهر میوان می‌دهد در چندساله اخیر موجب گشته که خیل عظیمی از روستاییان روستاهای کوچک و دورافتاده شهرستان به شهر میوان مهاجرت کنند این درحالیست که گرانی زمین و اجاره‌ها در شهر و علاقه روستائیان به حفظ و ادامه زندگی روستایی موجب شده که بسیاری از خانوارهای روستایی مهاجر در روستاهای نزدیک مرکز شهرستان (میوان) اقامت نمایند که در طول زمان، تداوم این وضعیت رشد لجام گسیخته و بی برنامه روستاهای بلافاصل و نزدیک شهر را به دنبال داشت. این افزایش جمعیت در کنار توسعه فیزیکی ناموزون، سبب شد که به سرعت طرح‌های هادی این دسته از روستاها، جهت اصلاح و ساماندهی وضع نامطلوب کالبدی موجود، تهیه و اجرا گردد. حال پس از چندسال از این مداخله سازمان یافته دولت، در این روستاها، ضروری است که ارزیابی پس از اجرا انجام گیرد تا رهیافت این امر، شناسایی نقاط ضعف و کاستی و سپس ارائه برنامه‌های کاربردی جهت اصلاح وضع موجود باشد. در این راستا نیز، سوالاتی به شرح زیر مطرح هستند:

- ۱- آیا اجرای طرح‌های هادی توانسته است به توسعه کالبدی روستاهای مورد مطالعه بیانجامد؟
- ۲- کدامیک از روستاهای پیرامون شهری مورد مطالعه، دارای بیشترین سطح توسعه کالبدی بواسطه اجرای طرح‌های هادی است؟

پیشینه پژوهش

با مطالعه و بررسی پیشینه پژوهش مشخص شد که در منطقه مورد مطالعه تا به حال پژوهشی در این رابطه انجام نگرفته اما پژوهش‌های فراوانی توسط محققین داخلی و خارجی انجام گرفته که با موضوع مورد مطالعه در ارتباط است چند نمونه از این پژوهش‌ها عبادتند از:

ابراهیمی و امینی (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان بررسی وضعیت خدمات زیربنایی و روبنایی طرح‌های هادی روستایی در شهرستان آمل، اجرای طرح‌های هادی را لازمه ساماندهی کالبدی دانسته و به این نتیجه می‌رسد که در منطقه مورد مطالعه وضعیت جمع‌آوری آب‌های سطحی، ساماندهی معابر اصلی، زیبایی روستا و دفع فاضلاب‌های روستایی به ترتیب اولویت‌های آثار مثبت اجرای طرح‌های هادی بوده‌اند.

رستمی و میرزاعلی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای تحت عنوان واكوی مکان‌یابی کاربری‌ها در طرح‌های هادی روستایی در محدوده روستاهای شهرستان گنبدکاووس به این نتیجه رسیدند که ضوابط مربوط به مکانیابی انواع کاربری‌ها به عنوان بخش مهمی از فرایند توسعه و ساماندهی کالبدی روستاها در طرح‌های هادی رعایت شده اما در اجرا عملاً بسیاری از این ضوابط و معیارها نادیده گرفته شده‌اند.

تجارب دیگر کشورها نیز در ارتباط با تحول سکونتگاه‌های روستایی بواسطه اجرای طرح‌های محلی در ابتدا و در کشور انگلستان در مطالعه هیم (۲۰۱۰) نشان می‌دهد که مسئولین توسعه محلی معتقدند که بازسازی اقتصادی اجتماعی بواسطه انجام برنامه‌ریزی‌ها و طرح‌های توسعه فیزیکی در روستاها این کشور کاملاً ضروری بوده و انجام طرح‌های توسعه فیزیکی - کالبدی را زمینه‌ساز و فراهم‌کننده شرایط توسعه اقتصادی و اجتماعی و در مجموع پایداری روستاها می‌دانند (Him, 2010:427). در مقابل در مطالعه‌ای دیگر که در روستاها کشورهای چین، توسط وانگ (۲۰۱۱) با عنوان بازسازی اقتصادی اجتماعی روستاها؛ تغییرات فیزیکی و اجتماعی، انجام شده است، نویسنده شرایط نابسامان روستاها را به دلیل رشد سریع جمعیت شهری و ورود سیل زیاد مهاجران جوان و بدون تحصیلات و مهارت را به این روستاها بحرانی دانسته و مسائلی مانند: کمبود زیرساخت‌ها و امکانات، فقدان

1. Him
2. Wang

امنیت، شغل و درآمد، آسیب پذیری و فقر، کمبود زمین و خانه، نابودی محیط زیست و... را مهمترین چالش‌هایی بیان می‌کند که رفع آنها را در ابتدا در گروه تدوین و اجرای برنامه‌های توسعه فیزیکی - کالبدی می‌داند (Wang, 2011:3). در کشور اردن نیز، ابوخارمه^۱ (۲۰۰۲) در مقاله‌ای با عنوان سیاست‌های روستایی در برنامه توسعه اردن، ضرورت تهیه و تدوین برنامه و طرح‌های محلی را جهت افزایش انگیزه رشد اقتصادی در روستاهای کشور، با بهره‌گیری از امکانات زیرساختی مناسبی که دارند در هماهنگی با طرح‌های منطقه‌ای و ملی متذکر می‌شود (Abu Kharmeh, 2002:75). توجه به محیط روستایی، تلاش برای تجدید حیات و بهسازی بافت روستایی به شکل امروزی در دنیا از نیمه دوم قرن بیستم یعنی همزمان با ظهور تفکر پسامدرن آغاز شد. از این زمان بود که طرح‌هایی چون: Local Plan (نشان دهنده چگونگی توسعه یک منطقه با جزئیات کاربری اراضی)، Master Plan (نشان دهنده چگونگی توسعه یک منطقه)، Structure Plan (طرحی ساختاری برای نشان دادن سیاست‌ها و چگونگی کاربری اراضی) و Comprehensive Area Strategy (برنامه‌ای جامع با دیدی بلند مدت، جهت توسعه یک منطقه) تهیه و اجرا گردیدند (زراعی، ۱۳۸۸: ۵۸). تدوین برنامه‌های توسعه محلی روستایی همانند طرح‌های هادی که محلی‌ترین طرح‌های توسعه روستایی کشور نیز محسوب می‌شوند به عنوان اصلی در برنامه ریزی‌های توسعه روستایی بین‌المللی مورد تاکید قرار گرفته است. در این ارتباط، سازمان بین‌المللی توسعه (2000) در مقاله‌ای با عنوان برنامه‌ریزی راهبردی محلی و معیشت پایدار روستاییان در زیمبابوه طرح‌ریزی سیستم جدید برنامه‌ریزی در روستاها که بر طرح‌های توسعه محلی روستایی و تمرکززدایی از نظام برنامه‌ریزی تاکید دارند را عاملی مهم، در افزایش دارایی‌های روستاییان و از جمله بهبود امکانات و خدمات زیرساختی می‌داند (DFID, 2002:80). همچنین اوکورو^۲ (۲۰۱۴) نیز، تدوین برنامه‌های توسعه کالبدی محلی را در هماهنگی با طرح‌های کالبدی منطقه‌ای و ملی لازمه توسعه متعادل و هماهنگ شهری و روستایی در کشور نیجریه بیان می‌کند (OKORO, 2014:1). در مطالعه‌ای دیگر که توسط موزلی و اون^۳ (۲۰۰۸) با عنوان چشم‌انداز خدمات‌رسانی به روستاهای انگلستان انجام گرفته بر ضرورت تحول، به روز نمودن و تطابق برنامه‌های توسعه، مطابق با شرایط و نیازها روستاها تاکید شده؛ اصلی که به روز نمودن و تجدید نظر در طرح‌های هادی روستاهای پیرامون شهری را در کشور متذکر می‌شود (Moseley and Owen, 2008:93-94).

چارچوب نظری پژوهش

در بیان چارچوب نظری پژوهش می‌توان اینگونه بیان کرد که فقر و به دنبال آن آسیب‌پذیری در نواحی روستایی چالش‌های عمده تحقق‌پذیری نظام روستایی هستند (Tanner, 2015:2; 2013:2 Morse). در این راستا امروزه یکی از مهم‌ترین عناصر ساختاری توسعه سکونتگاه‌های روستایی در جهت حمایت از فقیران روستایی و کاهش آسیب‌پذیری مناطق روستایی، توجه ویژه به ابعاد کالبدی فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و محیطی انسان در مناطق یاد شده است. بدین معنا عناصر کالبدی سکونتگاه‌های روستایی شامل مسکن، محیط امن، خدمات عمومی، خدمات زیربنایی و کاربری اراضی می‌شود (پورطاهری، افتخاری و عباسی، ۲۲:۱۳۹۱). وجود این عناصر افزایش سطح کیفیت زندگی و در نهایت ایجاد فضای زیست‌پذیر و قابل زندگی را در نواحی روستایی تضمین می‌نماید (VanZerr, 2011:3). کالبد سکونتگاه‌های روستایی بستری برای عملکرد اقتصادی و اجتماعی آنها است؛ بنابراین جهت ایجاد ارتقای عملکردی در سکونتگاه‌های روستایی، ایجاد تحول و ساماندهی کالبدی گام لازم و ضروری است (ریبئی فر، ۱۳۹۴: ۷۹). در سال‌های اخیر، توجه به برنامه‌ریزی کالبدی سکونتگاه روستایی به منظور یافتن مطلوب‌ترین وضعیت سازگاری بین فضا و جامعه به نفع جامعه، در دستور کار سازمان‌ها و نهادهای توسعه روستایی قرار گرفته است. بر این اساس تمامی فعالیت‌های منسجم، اندیشیده و منظمی که به منظور سازمان‌دهی و بهسازی محیط کالبدی سکونتگاه روستایی انجام می‌پذیرد

مورد تأکید برنامه ریزان واقع شده است تا زمینه و بستر مناسبی برای توسعه کالبدی سکونتگاه های روستایی فراهم آید. برنامه ریزی کالبدی به ساماندهی مطلوب فعالیت های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مورد نیاز برای توسعه در فضا می پردازد و حاصل آن تخصیص بهینه فضا به فعالیت های مختلف است. هدف عمده برنامه ریزی کالبدی، هدایت کالبد محیط انسانی در جهت مطلوب و تنظیم بهسازی محیط فیزیکی انسان است (اسدی، ۱۳۹۵: ۲۸). بدون توجه به ابعاد فضایی - کالبدی، توسعه در زمینه های اقتصادی و اجتماعی آثار نامطلوبی دارد و پایداری لازم را نخواهد داشت. در این راستا یکی از نظریات مهم و رویکردهای توسعه روستایی، رویکرد فضایی - کالبدی است، این رویکرد معتقد است که متناسب با هر محتوا یعنی شرایط اقتصادی و اجتماعی بایستی کالبدی متناسب در روستاها شکل گیرد (رضوانی، ۱۳۸۸: ۱۱۱). رویکرد توسعه فضایی - کالبدی روستاها رویکرد غالب در برنامه های اول و دوم توسعه بود. این رویکرد ساخت فیزیکی - کالبدی روستاها را متناسب با شرایط تحول و تکامل آنها نمی داند و لازمه تحول و توسعه روستایی را در تغییر در ساختار کالبدی و فیزیکی آنها می داند (عنابستانی و اکبری، ۱۳۹۱: ۹۴) از سوی دیگر بر دستیابی به نظام خدمات رسانی کارآمد و پوشش گسترده خدمات در سطح تمامی نقاط روستایی برای رسیدن به فضایی قابل زیست (Appleyard, 2013: 5) و نظام سلسله مراتب نواحی روستایی تأکید می شود و برای رسیدن به این دو هدف، تهیه و اجرای طرح های هادی نقاط روستایی به منظور توزیع بهینه خدمات و نیز ایجاد کالبدی مناسب برای بهبود جریان توسعه اقتصادی - اجتماعی در روستا مورد توجه قرار می گیرد (جمعه پور، ۱۳۸۴: ۱۵۸). طرح هادی با مبنای تغییر و تحول ساختار کالبدی - فضایی، بخشی از فرایند توسعه روستایی محسوب می شود زیرا خطوط اصلی این طرح ها در قالب تغییرات بیرونی یا کالبدی خلاصه می شود (لنگرودی، ۱۳۸۹: ۹۴-۹۶). نظریه و رویکرد دیگری که توجیه کننده اجرای طرح های هادی در مناطق روستایی می باشد، نظریه زیست پذیری روستاها است. قابل زیست نمودن و سرزنده کردن محیط های زندگی در واقع عملگرایی لازم را جهت تحقق چشم انداز پایداری مهیا می نماید (Gough, 2015: 146). زیست پذیری به معنی کیفیت زندگی تجربه شده توسط ساکنین و فرصت هایی که در اختیار مردم قرار داده می شود تا کیفیت زندگی مطلوب را تجربه کنند، تابعی از شرایط مطلوب مردم و مکان است، شرایط مطلوب مکان که به بعد کالبدی - فضایی روستاها مرتبط می شود، اشاره به وجود خدمات، امکانات و زیرساخت ها و چگونگی پیوند با بیرون از محیط روستایی و شرایط مردم نیز تابعی از وضعیت شاخص های اقتصادی و اجتماعی است که مطلوبیت آنها در گروه شرایط مطلوب مکان یعنی بعد کالبدی - فضایی می باشد (Appleyard, 2013, 5; VanZerr, 2011, 3؛ ساسان پور، تولایی و اسدآبادی، ۱۳۹۴: ۳۱).

طرح هادی روستایی از جمله پروژه هایی است که در راستای فراهم سازی زمینه توسعه و عمران نقاط روستایی، در طیف زمانی ۱۰ ساله جهت هدایت بافت کالبدی روستاها تهیه و اجرا می شوند. طرحی که ضمن ساماندهی و اصلاح بافت موجود، میزان و مکان گسترش آتی و نحوه استفاده از زمین برای عملکردهای مختلف از قبیل مسکونی، تولیدی، تجاری، کشاورزی، تأسیسات، تجهیزات و نیازمندی های عمومی روستایی را در قالب مصوبات طرح های ساماندهی فضا و سکونتگاه های روستایی یا طرح های جامع ناحیه ای تعیین می نماید (مرکز مطالعات و خدمات تخصصی شهری و روستایی، ۱۳۸۵: ۱۶). طرح هادی روستایی با در پیش گرفتن رویکردی مبتنی بر محوریت تحولات کالبدی در توسعه روستاها، به اجرای پروژه هایی پرداخت که همگی در پی دگرگون ساختن کالبد روستاها و به تبع آن دستیابی به توسعه روستایی بودند (پاپلی یزدی و ابراهیمی، ۱۳۸۷: ۴۷؛ ابراهیمی و امینی، ۱۳۹۳: ۱۰۶). طبق تعریف طرح هادی روستایی، یکی از طرح های توسعه فیزیکی است که در مسیر برنامه ریزی های توسعه روستایی کشور با اهدافی همچون: اصلاح نابسامانی های موجود وضع کالبدی اعم از مسکن، معابر اصلی، شبکه دسترسی، سیستم دفع فاضلاب، آب های سطحی و زباله، توزیع و گسترش خدمات زیربنایی و روبنایی و نیز رواج وسایل نقلیه موتوری، جهت پاسخگویی به نیازهای

روستاییان تهیه و اجرا می‌شود (مولائی هاشجین، ۱۳۸۶: ۱۱۹). اگر چه تکیه و تمرکز اصلی طرح هادی بر جنبه های فیزیکی و کالبدی استوار شده است، اما بدون تردید این تغییر و دگرگونی در کالبد روستاها، دیگر ابعاد محیط روستایی را نیز تحت تاثیر قرار خواهد داد (مظفر، حسینی و سلیمانی، ۱۳۸۷: ۱۲؛ وارثی و صابری، ۱۳۸۸: ۳). در این میان روستاهایی که در حوزه بلافاصل شهرها و تحت نفوذ مستقیم آنها قرار دارند، همواره با تغییر و تحولات بسیار زیاد کالبدی و به دنبال آن ساختاری-کارکردی همراه هستند (یگانه و بهرامی اصل، ۱۳۸۸: ۴۶). در واقع ساخت این دسته از سکونتگاه‌ها به دلیل پذیرفتن نقش جدید در عرصه فضایی، دچار دگرگونی شده و به دنبال آن شیوه فعالیت ها، معیشت، جریان کالا، انسان و خدمات نیز با تحول همراه بوده که هماهنگی فضایی - کالبدی، مطلوب بودن جریان ها و خدمات رسانی، نیازمند اتخاذ برنامه های توسعه کالبدی است چراکه رشد هدایت نشده فیزیکی بسیاری از این روستاها به شکل گیری چشم انداز ناموزونی در عرصه های سکونتگاه‌های روستایی انجامیده است که پیامد آن فقدان روابط و پیوندهای مناسب کالبدی - فضایی در درون مناطق روستایی است. همچنین فراموش کردن مدیریت کالبدی - فضایی و بی توجهی به نقش کانونی این روستاها در تحولات اقتصادی و اجتماعی کشور نیز به شکل تغییرات کالبدی نامانوس و نیز درهم ریختگی فرهنگی و اجتماعی به ناتوانی در نقش پذیری مناسب فضایی و اقتصادی و در نتیجه سطح نازل توسعه و کیفیت زندگی انجامیده است (سعیدی، ۱۳۸۳: ۱۳) از این رو است که طرح‌های هادی یا به عبارتی طرح جامع توسعه روستایی (شهبازی، ۱۳۸۹: ۲۲۵) به عنوان یک متغیر بیرونی وارد سیستم این روستاها گردیده (عناستانی و حاجی پور، ۱۳۹۲: ۱۴) و با توسعه و عمران و هدایت وضعیت کالبدی روستا در پی اثرگذاری و تغییر ساختارها (عناستانی و اکبری، ۱۳۹۱: ۹۴) جهت نظم بخشی فضایی - مکانی و عملکردی در جهت بهبود شرایط و امکانات زیستی، اجتماعی و اقتصادی این روستاها می باشند (سعیدی و حسینی حاصل، ۱۳۸۸: ۱۱).

روش تحقیق

پژوهش کاربردی حاضر به لحاظ روش، توصیفی - تحلیلی بوده و اطلاعات آن در بخش نظری با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و سایت‌های اینترنتی و در بخش میدانی به روش پیمایشی و با استفاده از تکنیک‌های مصاحبه، پرسشنامه و بازدید میدانی، گردآوری شده است. جامعه آماری این پژوهش را روستاهایی از شهرستان مریوان در بر می گیرد که در فاصله نزدیک و پیرامون شهر مریوان قرار گرفته و طرح های هادی آنها اجرا شده است. تعداد این روستاها پنج روستا می باشد که مجموع تعداد خانوار آنها ۱۱۲۲ خانوار بوده و برپایه فرمول کوکران^۱ $(p = \text{احتمال وجود صفت به درصد } 0.7, q = \text{احتمال عدم وجود صفت به درصد } 0.3, d = \text{خطای نمونه گیری یا سطح احتمالی مورد نظر درجه اطمینان } 0.05, t = \text{درصد احتمال صحت گفتار برابر با } 95 \text{ درصد})$ از این تعداد، ۲۵۰ خانوار به عنوان حجم نمونه انتخاب و سپس بر اساس توزیع طبقه‌ای^۲، سهم هر روستا از تعداد کل پرسشنامه‌ها مشخص و پرسشنامه ها به صورت تصادفی ساده میان سرپرستان خانوار توزیع گردید (جدول ۱). سوال‌های پرسشنامه‌ها در طیف پنج گزینه‌ای لیکرت (خیلی کم=۱..... خیلی زیاد=۵) می باشد که تجزیه و تحلیل داده های گردآوری شده از آنها هم با استفاده از آزمون‌های تی تک نمونه ای و خی دو، بوده است. روایی پرسشنامه ها در ابتدا با یک پیش آزمون و سپس با تایید متخصصان دانشگاهی و

$$1.- n = \frac{\frac{(1.96)^2(0.7)(0.3)}{(0.5)^2}}{1 + \frac{1}{1122} \left(\frac{(1.96)^2(0.7)(0.3)}{(0.5)^2} - 1 \right)} = 250$$

۲.

$$\text{تعداد کل پرسشنامه } n * \frac{\text{تعداد کل خانوارها}}{\text{تعداد کل خانوارها}} = \text{نمونه حجم نسبت -}$$

پایایی آنها هم با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ برابر ۰,۷۱ مورد تایید می‌باشد. البته لازم به ذکر است که در میان شاخص‌های مورد بررسی (جدول ۲)، شاخص کیفیت کاربری اراضی با توجه به جنبه تخصصی داشتن سوالات و اهمیت آن به عنوان یکی از مباحث کاربردی طرح‌های هادی از قضاوت کارشناسان استفاده و با استفاده از نقشه‌های پایه طرح‌های هادی روستاها و وضعیت میدانی و اجرایی آنها در روستا؛ از ۱۰ تن از متخصصان عرصه برنامه ریزی روستایی، کارشناسان بنیاد مسکن و دهیاران که به شرایط روستاها آشنا بوده و آنها را مورد بازدید میدانی قرار دادند، نظرخواهی بعمل آمد. بنابراین به منظور تعیین وزن شاخص‌ها و اهمیت آنها معیارها به صورت دودویی از طریق اجماع نظری ۲۰ تن از کارشناسان پژوهش (۸ نفر دکترای جغرافیا و برنامه ریزی روستایی و شهری، ۴ نفر دکتری مهندسی عمران، ۴ نفر دکتری جامعه‌شناسی توسعه روستایی، ۴ نفر از کارشناسان بنیاد مسکن) مورد مقایسه قرار گرفتند. در نهایت نیز، جهت وزن دهی به شاخص‌ها در راستای اولویت‌بندی سطح توسعه کالبدی روستاها از مقایسه دودویی (مدل AHP) آنها توسط کارشناسان در نرم افزار expert choice و سپس تکنیک ویکور استفاده شده است.

جدول ۱: توزیع طبقه‌ای پرسشنامه‌ها

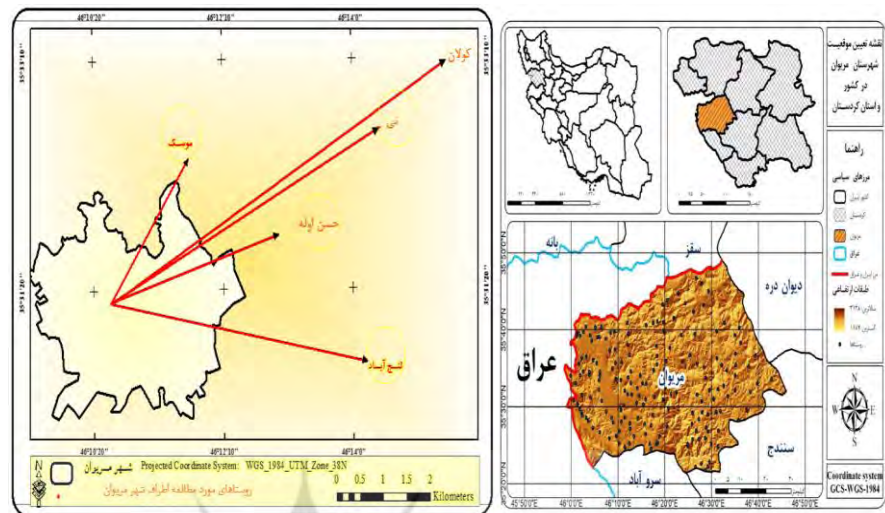
روستاها	تعداد خانوار	سهم از تعداد کل پرسشنامه‌ها
نی	۵۴۷	۱۲۱
کولان	۱۴۱	۳۲
موسک	۲۱۸	۴۹
لنج آباد	۱۳۸	۳۱
حسن آوله	۷۸	۱۷
مجموع	۱۱۲۲	۲۵۰

جدول ۲: شاخص‌های بکار رفته در پژوهش و میزان پایایی آنها در پرسشنامه‌ها

شاخص‌ها	متغیرها	توسعه کالبدی
کیفیت معابر	ایجاد معابر استاندارد جدید روستا، روسازی آسفالت معابر اصلی و فرعی، شیب معابر در مقابل آب گرفتگی و برف گرفتگی، سهولت رفت و آمد، رعایت حریم معابر، زیباسازی معابر، حمل و نقل موتوری در سطح معابر.	پایایی: ۸۱
کیفیت محیط	دسترسی به پارک و فضای سبز و تفریحی، نظافت و پاکیزگی روستا، کیفیت آب آشامیدنی، کیفیت جمع آوری فاضلاب، جمع آوری و دفع زباله، کاهش آتلاف و آلودگی منابع آب با زهکشی و ساماندهی مطلوب آبراهه‌ها، ایمن سازی روستا در برابر مخاطرات محیط، افزایش کیفیت دپوی فضولات حیوانی، حفاظت از زیستگاه‌های و منابع طبیعی روستا.	پایایی: ۷۴
کیفیت مسکن و ساخت و سازها	مقاوم سازی مسکن، مرمت و بهسازی مسکن آسیب دیده، بهبود کیفیت نما و سیمای مسکن، حفظ هویت بومی و فرهنگی در ساخت و سازهای جدید، امکانات بهداشتی در مسکن، افزایش ساخت و ساز جدید، گرایش به چند طبقه سازی، کنترل بر ساخت و سازها و جلوگیری از ساخت و سازهای خودسرانه، جلوگیری از توسعه ناموزون روستا.	پایایی: ۷۲
کیفیت کاربری اراضی	توزیع مطلوب اراضی به کاربری‌های مختلف مورد نیاز، ایجاد تناسب منطقی بین جمعیت و کاربری‌ها، بهبود توزیع خدمات، تعیین جهت مناسب توسعه روستا، تعیین مکانیابی مناسب کاربری‌ها، بهبود رعایت اصل همجواری در کاربری‌ها، بهبود کمی و کیفی زمین اختصاص یافته به کاربری‌ها	پایایی: ۶۲
کیفیت دسترسی به خدمات	بهبود دسترسی به خدمات زیربنایی عمومی، بهبود دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی، بهبود دسترسی به خدمات فرهنگی و آموزشی، بهبود دسترسی به شهر و روستاهای پیرامون (خدمات ارتباطی)، گسترش فعالیت‌های خدماتی.	پایایی: ۶۷
پایایی مجموع: ۷۱,۲	۴۰	

منابع: (اسدی، ۱۳۹۵، ابراهیمی و امینی، ۱۳۹۳، رستمی و میرزاعلی، ۱۳۹۲، ربیعی فر، ۱۳۹۴، شمعی، ۱۳۹۳)

شهرستان مریوان به مرکزیت شهر مریوان یکی از ۱۰ شهرستان استان کردستان در غرب استان و در مجاورت خاک عراق واقع گردیده است. این شهرستان دارای سه بخش مرکزی، سرشیو و خاوومیرآباد، با ۶ دهستان و ۱۵۱ آبادی می‌باشد (فرمانداری شهرستان مریوان، ۱۳۹۵) که همواره مرکز شهرستان (شهر مریوان) به دلیل رونق تجارت مرزی و ضعف ساختارهای اقتصادی روستاها، مورد توجه و مهاجرت روستاییان بوده که در این بین هزینه‌های شهری، روستاییان را در ابتدا جذب روستاهای پیرامونی این شهر نموده است.

شکل ۱: نمایش موقعیت منطقه

یافته های تحقیق

در ابتدا جهت تعیین کیفیت اثرگذاری اجرای طرح‌های هادی در ساماندهی و بهبود شاخص‌های توسعه کالبدی روستاهای مورد مطالعه از آزمون خی دو و شاخص میانگین، بهره گرفته شده است.

بعد کیفیت معابر

همانطور که نتایج ارائه شده از پاسخ‌های روستاییان در جدول ۳ در ارتباط با بعد کیفیت معابر آورده شده است، روستاییان با میانگین‌های رضایت بخشی در سطح معنی داری ۰,۰۵، معتقد به بهبود و ارتقای تمامی شاخص‌های مورد سنجش هستند. در این میان شاخصی که دارای بیشترین میانگین محاسبه شده و بهبود وضعیت می باشد؛ شاخص سهولت رفت آمد است که با پاسخ ۶۸,۸ درصدی روستاییان به گزینه های زیاد و خیلی زیاد در ارتباط با وضعیت اثرگذاری اجرای طرح های هادی بر وضعیت این شاخص و با میانگین مطلوب ۳,۹۸ ارزیابی شده است. قدر مسلم در شکل گیری این وضعیت مطلوب رفت و آمد سطح روستاها، وضعیت رضایت بخش ارزیابی اثرگذاری اجرای طرح های هادی بر این شاخص ها یعنی سهولت حمل و نقل موتوری با میانگین محاسبه شده برابر ۳,۸۸ و پاسخ ۶۷ درصدی روستاییان به گزینه های زیاد و خیلی زیاد، ایجاد معابر جدید با میانگین ۳,۸۴ و پاسخ ۷۱ درصدی روستاییان به گزینه های زیاد و خیلی زیاد، بهسازی و نوسازی معابر با میانگین ۳,۸۰ و پاسخ ۶۵ درصدی روستاییان به گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد و زیرسازی و روسازی مطلوب معابر اصلی و فرعی به ترتیب با میانگین‌های رضایت بخش ۳,۶۲ و ۳,۷۰، به عنوان شاخص‌هایی که تاثیر مستقیمی در سهولت رفت و آمد دارند، بسیار اثرگذار بوده است. شاخصی که با کمترین میانگین محاسبه شده برابر ۳,۲۰ و با محاسبه پاسخ حداکثری یعنی ۳۳,۶ درصدی به گزینه (۳)، شرایط آن به دنبال اجرای طرح‌های هادی در سطح متوسطی بهبود یافته است، شاخص رعایت حریم معابر می باشد در تبیین این مطلب،

پاسخگویان، بیشتر به تقاضای زیاد برای سکونت در روستاهای پیرامون شهری و عدم رعایت حریم ها از سوی روستاییان به ویژه در معابر فرعی اشاره داشتند.

جدول ۳: پاسخ های ارائه شده از سوی روستاییان به وضعیت شاخص های مورد سنجش بعد کیفیت معابر

ابعاد	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	ارزش خفی دو	معنی داری	میانگین
ایجاد معابر جدید در روستا	۳۷,۶	۳۳,۶	۱۱,۲	۱۰,۸	۶,۸	۱۰۳,۱	.۰۰۰	۳,۸۴
روسازی آسفالت معابر اصلی و فرعی	۳۵,۶	۲۵,۲	۱۹,۶	۱۲,۸	۶,۸	۶۲,۰۸	.۰۰۰	۳,۷۰
زیرسازی معابر اصلی و فرعی	۳۴	۲۲	۲۳,۶	۱۲,۸	۷,۶	۵۲,۳۲	.۰۰۰	۳,۶۲
بهسازی و نوسازی معابر اصلی و فرعی	۳۲,۸	۳۲,۸	۲۱,۶	۸,۸	۴	۸۸,۹۶	.۰۰۰	۳,۸۰
شیب معابر در مقابل آب و برف گرفتگی	۲۲	۲۷,۲	۲۹,۶	۱۲	۹,۲	۴۱,۰۸	.۰۰۵	۳,۳۹
سهولت رفت و آمد	۴۶,۴	۲۲,۴	۱۹,۶	۷,۲	۴,۴	۱۳۸,۷	.۰۰۰	۳,۹۸
رعایت حریم معابر	۱۶,۸	۲۴,۸	۳۳,۶	۱۲	۱۲,۸	۴۱,۷۶	.۰۰۹	۳,۲۰
زیباسازی معابر	۱۴	۲۵,۲	۳۰	۲۲	۸,۸	۳۶,۵۶	.۰۰۴	۳,۱۳
حمل و نقل موتوری در سطح معابر روستا	۳۶,۴	۳۰,۸	۲۰	۱۰	۲,۸	۹۷,۶۰	.۰۰۰	۳,۸۸

کیفیت محیط

روستاییان با پاسخ ۷۳ درصدی (۱۸۳) نفری به گزینه‌های خیلی زیاد و زیاد و با میانگین مطلوب ۳,۹۵ در سطح معنی داری ۰,۰۵، اجرای طرح های هادی را موجب نظافت و پاکیزگی روستاهای مورد مطالعه دانسته‌اند. در این ارتباط، ارتقا و بهبود شاخص های دیگری همچون: جمع آوری و دفع فاضلاب ها، دیوی فضولات حیوانی، جمع آوری و دفع زباله ها که با میانگین رضایت بخش بیشتر از ۳,۵ و با پاسخ های اکثریت به گزینه های خیلی زیاد و زیاد از سوی مردم محلی مورد ارزیابی قرار گرفته اند، عوامل زمینه ساز بهبود پاکیزگی و نظافت روستاها هستند.

جدول ۴: وضعیت پاسخ های روستاییان به شاخص های مورد سنجش بعد کیفیت محیط

ابعاد	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	ارزش خفی دو	معنی داری	میانگین
دسترسی به پارک و فضای سبز و تفریحی	۱۰,۸	۱۴,۸	۲۴	۲۲,۴	۲۸	۲۴,۶۴	.۰۰۰	۲,۵۸
نظافت و پاکیزگی روستا	۳۷,۶	۳۵,۶	۱۴	۱۰	۲,۸	۱۲۳,۷	.۰۰۰	۳,۹۵
کیفیت آب آشامیدنی	۲۹,۶	۳۸	۱۹,۶	۶,۸	۶	۹۸,۳۲	.۰۰۰	۳,۷۸
کیفیت جمع آوری فاضلاب	۲۷,۲	۳۷,۶	۱۵,۲	۱۱,۲	۸,۸	۷۳,۴۴	.۰۰۰	۳,۶۲
جمع آوری و دفع زباله	۳۲,۸	۴۰,۴	۸,۸	۸	۱۰	۱۱۸,۶	.۰۰۰	۳,۷۸
کاهش آتلاف و آلودگی منابع آب با ساماندهی آبراهه ها	۱۸	۲۹,۶	۲۴,۴	۱۷,۶	۱۰,۴	۲۶,۶۸	.۰۱۱	۳,۲۷
ایمن سازی روستا در برابر مخاطرات محیط	۱۲,۸	۲۲	۳۱,۲	۲۲	۱۲	۳۰,۲۰	.۰۱۸	۳,۰۱
دیوی فضولات حیوانی	۲۷,۲	۳۱,۲	۱۷,۲	۱۶	۸,۴	۴۱,۹۶	.۰۰۰	۳,۵۲
حفاظت از منابع و زیستگاه های طبیعی	۲۵,۲	۳۸	۱۷,۶	۱۳,۶	۵,۶	۷۵,۶۴	.۰۰۰	۳,۶۳

کیفیت مساکن و ساخت و سازها

پاسخ های ۶۷ درصدی (۱۶۸ نفری) روستاییان به گزینه های زیاد و خیلی زیاد با میانگین مطلوب محاسبه شده برابر ۳,۹۴ نشان می دهد که با ۹۵ درصد اطمینان، اجرای طرح های هادی در روستاهای پیرامون شهری مورد مطالعه موجب کنترل ساخت و سازها، نظامند نمودن و جلوگیری از ساخت و سازهای خود سرانه شده است و همین امر موجب گشته روستاییان با میانگین ۳,۷۳ و پاسخ ۶۲ درصدی به گزینه های زیاد و خیلی زیاد در سطح معنی داری ۰,۰۵ معتقد به جلوگیری از رشد ناموزون و بدون برنامه روستاهایشان به دنبال اجرای طرح های هادی باشند. مقاوم سازی مساکن روستایی به ویژه مساکن نوساز که به دنبال اجرای طرح هادی و ضابطه مند شدن ساخت و سازها انجام می گیرد در روستاهای مورد مطالعه با میانگین محاسبه شده برابر ۳,۵۴ و پاسخ حداکثری برابر ۵۷ درصد به اثرگذاری طرح‌های هادی در سطح زیاد و خیلی زیاد، مورد تایید قرار گرفته است. گرایش به چند طبقه‌سازی با میانگین محاسبه شده برابر ۳,۶۸، بهبود سیمای ساختمان ها با میانگین محاسبه شده برابر ۳,۶۶ و افزایش ساخت و سازهای جدید با میانگین رضایت بخش ۳,۶۳ نیز، شاخص‌های دیگری هستند که در روستاهای مورد مطالعه به دنبال افزایش جمعیت و اجرای طرح های هادی آنها افزایش داشته و با بهبود وضعیت همراه بوده اند.

جدول ۵: وضعیت پاسخ های روستاییان به شاخص های مورد سنجش بعد کیفیت ساخت و سازها و مساکن

ابعاد	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	ارزش خی دو	معنی داری	میانگین
مقاوم سازی مساکن	۲۲	۳۵,۶	۲۴	۱۱,۲	۷,۲	۶۳,۰۸	۰,۰۰۰	۳,۵۴
مرمت و بهسازی مساکن آسیب دیده	۲۸,۸	۳۶,۴	۱۷,۲	۶,۸	۱۰,۸	۷۶,۶۴	۰,۰۰۰	۳,۶۴
بهبود کیفیت نما و سیمای مساکن	۲۲	۴۳,۲	۱۸,۴	۱۰,۸	۵,۶	۱۱۱,۳	۰,۰۰۰	۳,۶۶
حفظ هویت بومی و طبیعی و فرهنگی در ساخت و سازهای جدید	۱۸,۸	۲۲,۴	۲۲,۸	۱۸,۴	۱۷,۶	۱۸,۸۰	۰,۰۲۲	۲,۸۵
امکانات بهداشتی در مساکن	۲۶,۴	۳۰	۲۷,۲	۹,۲	۷,۲	۵۹,۱۶	۰,۰۰۰	۳,۵۹
افزایش ساخت و ساز جدید	۲۷,۲	۳۲,۴	۲۳,۶	۹,۶	۷,۲	۶۱,۳۲	۰,۰۰۰	۳,۶۳
گرایش به چند طبقه سازی	۳۶	۲۳,۲	۲۲,۸	۸,۴	۹,۶	۶۰,۵۲	۰,۰۰۰	۳,۶۸
کنترل بر ساخت و سازها و جلوگیری از ساخت و سازهای خودسرانه	۴۹,۶	۱۷,۶	۱۵,۲	۱۲,۴	۵,۲	۱۴۷,۴	۰,۰۰۰	۳,۹۴
جلوگیری از توسعه ناموزون روستا	۴۰,۴	۲۱,۶	۱۷,۶	۱۱,۲	۹,۲	۷۷,۳۲	۰,۰۰۰	۳,۷۳

کیفیت کاربری اراضی

در این بعد، شاخصی که با پاسخ ۸۴ درصدی به گزینه های زیاد و خیلی زیاد در ارتباط با چگونگی اثرگذاری طرح های هادی، دارای بهترین وضعیت به دنبال اجرای طرح های هادی بوده و با میانگین مطلوب ۴,۱۵ از سوی کارشناسان ارزیابی شده است، شاخص انتخاب سمت توسعه مطلوب جهت گسترش روستاها می باشد. رعایت اصل همجواری در کاربری‌ها و قرارنگرفتن کاربری های ناسازگار در کنار یکدیگر، مکانیابی مناسب کاربری‌ها و میزان زمین اختصاص یافته به کاربری‌ها شاخص‌هایی هستند که با پاسخ های حداکثری به گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد و میانگین‌های محاسبه شده رضایت بخش در سطح معنی داری ۰,۰۵ از دیدگاه کارشناسان، وضعیت آنها به دنبال اجرای طرح‌های هادی رضایت بخش ارزیابی شده است. این امر، نشان از مناسب بودن مطالعات مقدماتی طرح های هادی از سوی کارشناسان و اجرای و نظارت مطلوب آن از سوی بنیاد مسکن با همکاری دهیاری‌ها و شوراهای اسلامی روستاها دارد البته موقعیت دشتی و کوهپایه‌ای با امکان گسترش مطلوب روستاها و زمین‌های کافی نیز، شرایط مناسبی را جهت مطلوبیت چنین شاخص‌هایی فراهم آورده اند.

جدول ۶: وضعیت پاسخ های روستاییان به شاخص های مورد سنجش بعد کیفیت کاربری اراضی

ابعاد	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین
توزیع مطلوب اراضی به کاربری های مورد نیاز	۱۵,۳	۲۳	۳۸,۴	۱۵,۳	۷,۶	۳,۲۳
ایجاد تناسب منطقی بین جمعیت و کاربری ها	۷,۶	۳۰,۷	۳۰,۷	۲۳	۷,۶	۳,۰۲
نحوه مطلوب توزیع خدمات در سطح روستا	---	۱۵,۳	۳۰,۷	۳۸,۴	۱۵,۳	۲,۵۰
انتخاب مناسب سمت توسعه روستا	۳۰,۷	۵۳,۸	۱۵,۳	---	---	۴,۱۵
مکانیابی مناسب کاربری ها	۲۳,۷	۳۸,۴	۲۳,۷	۱۵,۳	---	۳,۶۹
رعایت اصل همجواری در کاربری ها	۳۸,۴	۳۸,۴	۱۵,۸	۷,۶	---	۴,۰۷
میزان زمین اختصاص یافته به کاربری ها	۲۳	۲۳	۳۸,۴	۱۵,۳	---	۳,۵۳

کیفیت دسترسی به خدمات

میانگین مطلوب محاسبه شده برابر ۳,۷۵ نشان از بهبود دسترسی روستاهای مورد مطالعه به دنبال اجرای طرح های هادی به شهر و روستاهای پیرامونی دارد این بهبود وضعیت با آسفالت نمودن راه های مواصلاتی و به دنبال آن سهولت و افزایش تردد خودروها و شکل گیری سرویس های رفت و برگشت به شهر مرتبط است. دسترسی به خدمات زیربنایی و عمومی (تامین انرژی، خدمات اداری - انتظامی، اینترنت، آنتن دهی موبایل و...) و خدمات بهداشتی و درمانی با میانگین های ۳,۵۶ و ۳,۴۷ به دنبال اجرای طرح های هادی بهبود یافته است اما وضعیت و کیفیت دسترسی به خدمات آموزشی، فرهنگی و فراغتی (زمین ورزشی، کتابخانه و...) در روستاها مورد مطالعه با میانگین ۲,۹۰ در سطح معنی داری ۰,۰۵ رضایت بخش، ارزیابی نگردیده است. بیشتر روستاییان اظهار می داشتند که جهت رفع این نیازها به شهر مراجعه می کنند هرچند که لازم به ذکر است در زمینه آموزشی و وجود مدرسه در مقاطع تحصیلی مختلف وضعیت منطقه رضایت بخش بوده و این ضعف امکانات فرهنگی و فراغتی است که وضعیت مطلوبیت این شاخص را در سطح تقریباً نامناسبی قرار داده است. در شاخص دیگر که مرتبط با گسترش فعالیت های خدماتی می باشد، پاسخ های روستاییان نشان می دهد که آنها در سطح معنی داری ۰,۰۵ با میانگین محاسبه شده برابر ۳,۲۵ و پاسخ حداکثری برابر ۳۲,۸ درصدی به گزینه (۳) در سطح متوسطی معتقدند که فعالیت های خدماتی (مشاغل خدماتی: نانوايي، تعمیرگاه، جوشکاری، مغازه داری، رانندگی و...) در سطح روستاهای آنها به دنبال اجرای طرح های هادی افزایش یافته است. افزایش جمعیت روستاها، بهبود دسترسی به شهر و روستاهای اطراف و افزایش ساخت و سازها می توانند عوامل اثرگذار در رقم خوردن بهبود وضعیت فعالیت های خدماتی باشند.

جدول ۷: وضعیت پاسخ های روستاییان به شاخص های مورد سنجش بعد کیفیت دسترسی به خدمات

ابعاد	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	خیلی کم	ارزش خي دو	معنی داری	میانگین
کیفیت دسترسی به خدمات زیربنایی عمومی	۲۲,۸	۳۸,۸	۱۸,۸	۱۲,۴	۷,۲	۰,۰۰۰	۳,۵۶
کیفیت دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی	۲۰,۸	۳۸	۲۱,۶	۸,۸	۱۰,۸	۰,۰۰۰	۳,۴۷
کیفیت دسترسی به خدمات فرهنگی و آموزشی و فراغتی	۱۱,۶	۱۸	۲۶,۸	۳۶,۸	۶,۸	۰,۰۰۴	۲,۹۰
بهبود دسترسی به شهر و روستاهای پیرامون (خدمات ارتباطی)	۳۴,۸	۲۸,۸	۱۹,۲	۱۳,۲	۴	۰,۰۰۰	۳,۷۵
گسترش فعالیت های خدماتی	۲۱,۶	۱۹,۲	۳۲,۸	۱۸,۴	۸	۰,۰۰۰	۳,۲۵

در ادامه نیز همانطور که نتایج آورده شده حاصل از آزمون T در جدول ۸ نشان می‌دهد در تمامی ابعاد مورد سنجش توسعه کالبدی، میانگین‌های محاسبه شده از مطلوبیت عددی مورد آزمون در سطح معنی داری ۰,۰۵ بیشتر بوده‌اند تا در مجموع، بتوان با توجه به میانگین محاسبه شده برابر ۳,۵۰، مقدار مطلوب و مثبت آماره T و مثبت بودن هر دو حد بالا و پایین با اطمینان ۹۵ درصد، عنوان کرد که اجرای طرح‌های هادی در روستاهای پیرامون شهری شهر مریوان، موجب توسعه کالبدی آنها شده است. در میان ابعاد مورد سنجش توسعه کالبدی، کیفیت معابر با میانگین محاسبه شده برابر ۳,۶۲، کیفیت مساکن و ساخت و سازها با میانگین ۳,۵۷، کیفیت محیط‌های روستایی با میانگین ۳,۴۵، کیفیت کاربری اراضی با میانگین ۳,۴۴ و کیفیت دسترسی به خدمات با میانگین برابر ۳,۳۸ به ترتیب بیشترین اثرپذیری و بهبود وضعیت را از اجرای طرح‌های هادی پذیرفته‌اند.

جدول ۸: نتایج آزمون t تک نمونه‌ای سنجش وضعیت توسعه کالبدی روستاهای مورد مطالعه بواسطه اجرای طرح‌های هادی

اطمینان ۹۵ درصد			مطلوبیت عددی مورد آزمون=۳					ابعاد
			درجه آزادی	میانگین	معنا داری	مقدار t	تفاوت از مطلوب	
نتیجه	بالا تر	پایین تر						
تایید	۰,۷۴۷	۰,۴۵۸	۲۴۹	۳,۶۲	۰,۰۱۲	۸,۲۱	۶۲۲	کیفیت معابر
تایید	۰,۶۰۹	۰,۳۱۸	۲۴۹	۳,۴۵	۰,۰۰۵	۶,۱۸	۴۵۴	کیفیت محیط
تایید	۰,۷۱۹	۰,۴۲۵	۲۴۹	۳,۵۷	۰,۰۲۱	۷,۶۲	۵۷۲	کیفیت مساکن و ساخت و سازها
تایید	۱,۰۰۹	۰,۱۱۳	۱۲	۳,۴۴	۰,۰۲۰	۲,۶۸	۴۴۱	کیفیت کاربری اراضی
تایید	۰,۵۴۸	۰,۲۶۳	۲۴۹	۳,۳۸	۰,۰۱۱	۵,۶۰	۳۸۲	کیفیت دسترسی به خدمات
تایید	۰,۶۴۵	۰,۳۶۷	۲۶۲	۳,۵۰	۰,۰۰۱	۷,۱۷	۵۰۶	توسعه کالبدی (مجموع)

در ادامه به منظور اولویت بندی و رتبه بندی توسعه کالبدی روستاهای مورد مطالعه بواسطه اجرای طرح‌های هادی آنها از روش ویکور، استفاده شد. این روش، بر رتبه بندی و انتخاب از یک دسته از گزینه‌ها و تعیین راه‌حل‌های سازگار برای مسئله معیارهای متعارض، متمرکز شده است. راه حل سازگار، راه حل شدنی است که نزدیکترین راه حل به ایده آل است و منظور از سازگاری نیز جوابی است که براساس توافق متقابل بین معیارها حاصل می‌شود (بنیادی، ۱۳۹۴: ۹۸؛ Nisel, 2014: 104). در این راستا گام‌هایی تا حصول نتیجه نهایی طی شدند که شامل:

در ادامه به منظور اولویت بندی و رتبه بندی توسعه کالبدی روستاهای مورد مطالعه بواسطه اجرای طرح های هادی آنها از روش ویکور، استفاده شد. این روش، بر رتبه بندی و انتخاب از یک دسته از گزینه ها و تعیین راه حل های سازگار برای مسئله معیارهای متعارض، متمرکز شده است. راه حل سازگار، راه حل شدنی است که نزدیکترین راه حل به ایده آل است و منظور از سازگاری نیز جوابی است که براساس توافق متقابل بین معیارها حاصل می شود (بنیادی، ۱۳۹۴: ۹۸؛ Nisel, 2014: 104). در این راستا گام هایی تا حصول نتیجه نهایی طی شدند که شامل:

گام اول؛ تشکیل ماتریس تصمیم گیری: در این مرحله روستاها در سطرها و معیارهای توسعه کالبدی به همراه میانگین آنها برای هر روستا و در هر معیار در ستون ها به شرح جدول ۹ قرارداد شده اند.

جدول ۹: ماتریس اولیه داده ها

کیفیت دسترسی به خدمات	کیفیت کاربری اراضی	کیفیت مسکن و ساخت و سازها	کیفیت محیط	کیفیت معابر	روستاها
۳,۹۲	۳,۵۹	۳,۷۸	۳,۵۹	۳,۸۳	نی
۳,۱۱	۳,۳۴	۳,۴۸	۳,۳۱	۳,۴۳	کولان
۳,۲۷	۳,۴۰	۳,۷۱	۳,۶۵	۳,۶۷	موسک
۳,۳۷	۳,۶۳	۳,۶۲	۳,۵۴	۳,۶۴	لنج آباد
۳,۲۴	۳,۲۶	۳,۲۹	۳,۱۱	۳,۵۲	حسن آوله

در گام دوم نوبت به نرمال سازی داده ها از طریق فرمول زیر رسید:

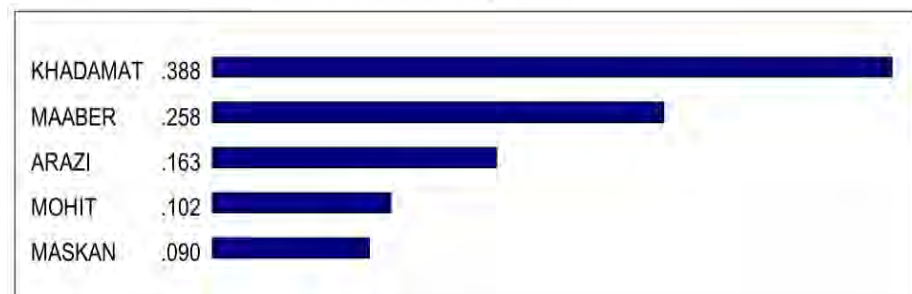
$$n_{ij} = \frac{X_{ij}}{\sum_{i=1}^m X_{ij}}$$

در گام سوم برای هر یک از معیارها بدترین و بهترین هریک را در میان همه گزینه ها مشخص و به ترتیب f_j^* و f_j^- تعیین می گردد.

$$f_j^* = \text{MAX} f_{ij}$$

$$f_j^- = \text{MIN} f_{ij}$$

گام چهارم، می بایست وزن شاخص ها و اهمیت آنها مشخص می گردید. در این راستا؛ معیارها به صورت دودویی مورد مقایسه قرار گرفتند. بدین منظور، اجماع نظری ۲۰ تن از کارشناسان پژوهش (۸۴ نفر دکترای جغرافیا و برنامه ریزی روستایی و شهری، ۴ نفر دکتری مهندسی عمران، ۴ نفر دکتری جامعه شناسی توسعه روستایی، ۴ نفر از کارشناسان بنیاد مسکن) حاصل و پس از محاسبه در نرم افزار EXPERT CHOICE اهمیت نسبی (وزن شاخص ها) محاسبه گردید و اوزان حاصله به هر شاخص، تخصیص داده شد. محاسبه نرخ ناسازگاری کمتر از ۰,۱ نشان از صحت و مجموع برابر ۱ نیز، نشان از نسبی بودن قضاوت ها دارد (شکل ۲).

شکل ۲: وزن نسبی شاخص ها و نرخ ناسازگاری محاسبه شده در نرم افزار EC

گام پنجم، تعیین میزان سودمندی و تاسف برای هر معیار است. مقدار سودمندی (S) بیانگر فاصله نسبی گزینه n م از نقطه ایده آل و مقدار تاسف (R) بیانگر حداکثر ناراحتی گزینه n م از دوری از نقطه ایده آل مثبت می باشد که طی این فرآیند، از طریق رابطه زیر انجام گرفته است.

$$S_j = \sum_{i=1}^n w_i \cdot \frac{f_i^* - f_{ij}}{f_i^* - f_i^-}; \quad R_j = \max_i \left[w_i \cdot \frac{f_i^* - f_{ij}}{f_i^* - f_i^-} \right]$$

گام ششم نیز، محاسبه مقدار ویکور (Q_i) از طریق رابطه زیر برای هر یک از گزینه ها می باشد.

$$Q = v \left[\frac{S_i - S^*}{S^- - S^*} \right] + (1-v) \left[\frac{R_i - R^*}{R^- - R^*} \right]$$

در اینجا v وزن راهبرد (اکثریت معیارها) یا حداکثر مطلوبیت گروهی است که برابر با 0.5 است و در نهایت گام هفتم در روش ویکور که همان رتبه بندی گزینه ها است و بر مبنای مقدار Q_i های محاسبه شده؛ گزینه های دارای مقدار بیشتر در اولویت پایینتر و

گزینه های دارای مقدار کمتر به معنی رتبه بالاتر و وضعیت بهتر آن گزینه می باشد (قیادری، صادقلو و اشکوری فرد، ۱۳۹۵، ۲۰۹؛ Wang, 2011, 310). که در نهایت این روستای نی و بعد از آن روستای لنج آباد می باشد که دارای بالاترین سطح توسعه کالبدی در میان روستاهای پیرامون شهری شهر مریوان به دنبال اجرای طرح های هادی هستند (جدول ۱۰).

جدول ۱۰: رتبه بندی نهایی سطح توسعه کالبدی روستاها مورد مطالعه بواسطه اجرای طرح های هادی با تکنیک ویکور

رتبه	مقدار ویکور (Q)	R_i	S_i	روستا
۱	۰.۰۰۰	۰.۱۸	۰.۳۱	نی
۵	۰.۹۷۲	۰.۳۸	۰.۸۹۵	کولان
۳	۰.۶۸۵	۰.۳۱۱	۰.۵۲۹	موسک
۲	۰.۵۶۶	۰.۲۶۳	۰.۴۳۶	لنج آباد
۴	۰.۹۰۸	۰.۳۲۶	۰.۸۸۱	حسن آوله

نتیجه گیری

در راستای پی بردن به چگونگی اثرگذاری، تغییر و تحولات انجام گرفته در وضعیت توسعه کالبدی روستاهای پیرامون شهری شهر مریوان به دنبال اجرای طرح های هادی، سوال هایی مطرح بودند که یافته های پژوهش به شرح زیر به آنها پاسخ دادند:

سوال اول پژوهش مبتنی بر این مطلب بود که آیا اجرای طرح های هادی توانسته است به ساماندهی و توسعه کالبدی روستاهای پیرامون شهری شهر مریوان بیانجامد؟ در این راستا یافته های پژوهش از دیدگاه مردم محلی و کارشناسان در سطح رضایت بخشی (میانگین 3.50) دلالت دارد و این نتیجه با یافته های پژوهش عنابستانی و حاجی پور (۱۳۹۲)، شماعی (۱۳۹۳)، ابراهیمی و امینی (۱۳۹۳)، ربیعی فر (۱۳۹۴) همسو و همجهت است. در میان ابعاد مورد سنجش، این بعد کیفیت معابر و سپس کیفیت مسکن و ساخت و سازهای روستایی بود که به ترتیب با میانگین های 3.57 و 3.62 دارای بیشترین بهبود وضعیت بودند که با نتایج عنابستانی و اکبری (۱۳۹۱) همسو است در این ارتباط می توان گفت با توجه به اینکه خروجی اصلی و قابل لمس طرح های هادی اصلاح و ساماندهی معابر روستایی است؛ قرار گرفتن بعد اصلاح معابر در رتبه اول، قابل تبیین می باشد. در بعد ساخت و سازها نیز بیشتر شاخص ها، دارای وضعیت رضایت بخشی هستند و تنها شاخص حفظ هویت بومی، شرایط طبیعی و فرهنگی در ساخت و سازهای جدید می باشد که دارای وضعیت رضایت کننده ای نبوده و با میانگین 2.85 نشان می دهد که در ساخت و سازهای جدید به ویژگی های

بومی روستاها توجه نمی‌گردد، اصلی که گریبانگیر بیشتر روستاهای کشور به ویژه روستاهای پیرامون شهری همانند منطقه مورد مطالعه می‌باشد و چهره روستاها هر روز شهری‌تر می‌گردد. در بعد کیفیت محیط به عنوان بعد سومی که با میانگین رضایت بخش ۳٫۴۵ از سوی مردم محلی ارزیابی شده است، شاخصی که با میانگین ۲٫۵۸ دارای نامطلوبترین وضعیت در میان شاخص‌های این بعد (کیفیت محیط)، می‌باشد دسترسی به پارک و فضای سبز و تفریحی است. ضعف این عامل به وضوح در سطح روستاها احساس می‌گردد. عموماً از فضاهای تفریحی و اوقات فراغت روستاییان تنها ساخت چند وسیله بازی کودکان به چشم می‌خورد که گاهی در مکانی نامناسب نیز، مکان‌گزینی شده‌اند. در مقابل، وضعیت رضایت‌کننده بعد کاربری اراضی نشان می‌دهد که در این بعد، در هر دو مرحله تهیه و اجرای طرح‌های هادی به صورت کلی رضایت نسبی وجود دارد، هرچند که در بعد اجرا، نارسایی‌هایی به ویژه در مساحت اراضی و جانمایی برخی کاربری‌ها به چشم می‌خورند که نمود عمده آن محاسبه میانگین نامطلوب برابر ۲٫۵۰ در شاخص نحوه توزیع خدمات در سطح روستاها و میانگین نسبی ۳٫۰۲ در شاخص رعایت تناسب منطقی در بین توزیع کاربری‌ها و جمعیت می‌باشد. که در بعد اجرا مطابق با یافته‌های رستمی و میرزاعلی (۱۳۹۲) می‌باشد، عموماً خدمات اساسی و مورد نیاز در این روستاهای پیرامون شهری در خیابان اصلی منتهی به جاده اصلی متمرکز شده‌اند و در واقع سایر فضاهای روستایی که به ویژه در روستاهای مورد مطالعه نیز که بیشتر دشتی بوده و این امر، امکان گسترش روستاها را مهیا کرده است؛ مورد فراموشی واقع شده‌اند و در نتیجه نوعی بی‌عدالتی فضایی حاصل شده است. در آخر نیز، وضعیت بعد دسترسی به خدمات نشان می‌دهد که دسترسی عمومی روستاییان به خدمات مورد نیازشان به غیر از امکانات فراغتی و خدمات فرهنگی به دنبال اجرای طرح‌های هادی بهبود یافته است و روستاییان اظهار می‌داشتند این دسته از نیازهایشان را با رفت آمد به شهر می‌روان برطرف می‌نمایند. که این امر با نتایج پژوهش افتخاری، پورطاهری و عباسی (۱۳۹۱) در تضاد است و دسترسی عمومی روستاییان به خدمات مورد نیازشان به دنبال اجرای طرح‌های هادی بهبود یافته است. تفکیک میانگین‌های محاسبه شده در ابعاد مختلف برای روستاهای مورد مطالعه، جهت رتبه‌بندی آنها که در راستای پاسخگویی به سوال دوم پژوهش انجام گرفت، نیز؛ نشان می‌دهد که اجرای طرح‌های هادی در تمامی روستاها و در همه ابعاد توانسته است در سطح رضایت بخشی موجب توسعه و بهبود کالبد روستاها گردد. در نهایت، نتایج رتبه‌بندی نشان داد که سطح تاب‌آوری کالبدی بواسطه اجرای طرح‌های هادی، دارای ارتباط معنی‌دار و مستقیمی با میزان جمعیت روستاها بود، که با یافته‌های پژوهش اسدی (۱۳۹۵) همسو و همجهت بود. در پژوهش حاضر نیز، روستا ((نی)) با عنوان پرجمعیت‌ترین روستای منطقه دارای بیشترین سطح توسعه کالبدی به دنبال اجرای طرح‌های هادی بوده که در دلایل تبیین این امر، می‌توان به پرجمعیت‌ترین روستا بودن (تخصیص امکانات و بودجه بیشتر) و دارا بودن قدیمی‌ترین و کاملترین اجرای طرح‌های هادی در سطح شهرستان، اشاره نمود. در نهایت راهکارهای زیر، با توجه به ضعف‌های اجرایی شناخته شده در طرح‌های هادی، جهت افزایش سطح توسعه کالبدی روستاهای مورد مطالعه پیشنهاد می‌گردد:

-توجه به زیباسازی معابر روستایی با بهره‌گیری و جذب مشارکت مردم محلی از طریق آگاهان محلی، ریش سفیدان و

مسئولین دینی روستاها

-اختصاص وام‌های مقاوم‌سازی و نوسازی با بهره‌کم و تسهیل شرایط اداری دریافت آنها

-آگاهی دادن به روستاییانی که خانه‌هایشان در مناطق مخاطره‌آمیز قرار دارند جهت مقاوم‌سازی و اتخاذ تمهیدات مورد نیاز -توجه به حفظ ویژگی‌های طبیعی و فرهنگ بومی منطقه در ساخت و سازهای جدید از طریق آگاهی بخشی به مردم محلی،

به روزآوری و تلفیق آنها با شیوه‌ها و طرح‌های جدید امروزی از سوی معماران و کارشناسان

-توجه به رعایت اصل عدالت فضایی در توزیع کاربری‌ها و خدمات در سطح روستاها

-توجه به ایجاد و گسترش فضاهای سبز، ورزشی و تفریحی با تاکید بر مکانیابی صحیح این کاربری‌ها

- توجه به تکمیل نمودن بهسازی و نوسازی معابر فرعی

منابع

۱. ابراهیم، محمدصادق و امینی، مظفر (۱۳۹۳). بررسی وضعیت خدمات زیربنایی و روبنایی طرح هادی روستایی، فصلنامه چشم انداز جغرافیایی در مطالعات انسانی، شماره ۲۶، صص ۱۱۹-۱۰۵.
۲. بنیادی، علی (۱۳۹۴). بررسی تاثیر مدیریت جهادی بر استقرار اقتصاد مقاومتی با روش ویکور فازی، نشریه علمی - پژوهشی مدیریت فردا، سال سیزده، شماره ۴۴، صص ۹۰-۱۰۲.
۳. بهرامی اصل، حسین (۱۳۸۸). تبیین تحولات ساختاری - کارکردی روستاهای پیرامون شهری زنجان، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی به راهنمایی دکتر بهروز محمدی یگانه، دانشگاه زنجان.
۴. پورطاهری، مهدی، افتخاری، رکن الدین و عباسی، محسن (۱۳۹۱). ارزیابی عملکرد طرح های هادی روستایی در توسعه کالبدی سکونتگاه های روستایی (مطالعه موردی: روستای نبوت و خوران شهرستان ایوان غرب)، فصلنامه جغرافیا و پایداری محیط، شماره ۵، صص ۳۶-۲۵.
۵. جمعه پور، محمود (۱۳۸۴). مقدمه ای بر برنامه ریزی توسعه روستایی: دیدگاه ها و روش ها، انتشارات سمت.
۶. ربیعی فر، ولی الله (۱۳۹۴). تحلیل و ارزیابی اثرات اجرای طرح های هادی در تحولات اقتصادی و اجتماعی سکونتگاه های روستایی (مطالعه موردی: روستاهای استان زنجان)، فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای، سال پنجم، شماره ۱۷، صص ۹۰-۷۵.
۷. رستمی، شاه بختی و میرزا علی، محمد (۱۳۹۲). واکاوی مکانیابی کاربری ها در طرح های هادی روستایی شهرستان گنبدکاووس، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال دوم، شماره ۲، پیاپی ۴، صص ۱۱۸-۹۳.
۸. رضوانی، محمد رضا (۱۳۸۸). مقدمه ای بر برنامه ریزی توسعه روستایی در ایران، نشر قومس، تهران.
۹. زارعی، یاسر (۱۳۸۸). نقدی بر فرآیند تهیه طرح های هادی روستایی، فصلنامه مسکن و محیط روستا، دوره ۲۸، شماره ۱۲۷، صص ۶۵-۵۵.
۱۰. ساسان پور، فرزانه، تولایی، سیمین و اسدآبادی، حمزه (۱۳۹۴). سنجش و ارزیابی زیست پذیری شهری در مناطق ۲۲ گانه کلانشهر تهران، فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای سال پنجم، شماره ۱۸، صص ۴۲-۲۷.
۱۱. سعیدی، عباس (۱۳۸۳). مسایل و چشم انداز عمران و توسعه روستایی در ایران، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۰۸، صص ۱۳-۲.
۱۲. سعیدی، عباس، حسینی حاصل، صدیقه (۱۳۸۸). شالوده مکان یابی و استقرار روستاهای جدید، تهران، انتشارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.
۱۳. شماعی، علی (۱۳۹۳). اثرات اجرای طرح هادی بر سکونتگاه های روستایی (مطالعه موردی: شهرستان نیشابور)، مجله پژوهش و برنامه ریزی روستایی، سال ۳، شماره ۶، صص ۸۸-۷۵.
۱۴. شهبازی، اسماعیل (۱۳۸۹). درآمدی بر آسیب شناسی توسعه روستایی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
۱۵. عنابستانی، علی اکبر، اکبری، محمد حسن (۱۳۹۱). ارزیابی طرح های هادی و نقش آن در توسعه کالبدی روستا از دیدگاه روستاییان (مطالعه موردی: شهرستان جهرم)، پژوهش های جغرافیای انسانی، دوره ۴۴، شماره ۴، صص ۱۱۰-۹۳.

۱۶. عنابستانی، علی اکبر، حاجی پور، یزدان (۱۳۹۲). آثار اجتماعی و اقتصادی اجرای طرح های هادی در سکونتگاه های روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان دنا)، برنامه ریزی منطقه ای، دوره ۳، شماره ۹، صص ۲۶-۱۴.
۱۷. مرکز مطالعات و خدمات تخصص خدمات شهری و روستایی (۱۳۸۵). آشنایی با طرح هادی و کنترل و نظارت بر ساخت و سازهای روستایی، از سری متون تخصصی ویژه دهیاران، وزارت کشور، سازمان شهرداری ها و دهیاری های وزارت کشور.
۱۸. مظفر، فرهنگ؛ حسینی، سید باقر و سلیمانی، محمد حسین (۱۳۸۷). ارزیابی اثرات اجرای طرح های هادی بر محیط زیست روستاهای ایران، فصلنامه علوم محیطی، سال پنجم، شماره ۳، صص ۱۸-۱۰.
۱۹. مولائی هاشجین، نصراله (۱۳۸۶). تحلیلی پیرامون اهداف، ضرورت ها و فرایند تهیه و اجرای طرح های هادی روستایی با تأکید برگیلان، فصلنامه چشم انداز جغرافیایی، سال ۲، شماره، صص ۱۲۳-۱۰۵.
۲۰. وارثی، حمید رضا، صابری، حمید (۱۳۸۸)، ارزیابی طرح های هادی روستایی در توسعه کالبدی روستا (مطالعه موردی روستاهای استان اصفهان)، مجموعه مقالات اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا، زاهدان، صص ۵-۱.
۲۱. اسدی، سیوان (۱۳۹۵). تحلیلی بر نقش اجرای طرح های هادی در تاب آوری کالبدی روستاهای شهرستان مریوان، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی به راهنمایی دکتر فرزاد ویسی، دانشگاه پیام نور مریوان.
۲۲. یاری حصار، ارسطو، بدری، سیدعلی و پورطاهری، مهدی (۱۳۹۲). بررسی و تبیین فرایند انتخاب نماگرهای سنجش و ارزیابی پایداری سکونتگاه های روستایی در حوزه کلان شهری با تأکید بر کلانشهر تهران، نشریه جغرافیا و توسعه، شماره ۳۲، صص ۱۴۸-۱۷.
۲۳. یاری حصار، ارسطو، بوچانی، محمد حسین و افتخاری، الهام (۱۳۹۱). ارزیابی نقش عوامل طبیعی و اقتصادی در پایداری روستاهای حوزه کلانشهر تهران، فصلنامه مطالعات شهری، شماره دوم، صص ۴۰-۵۲.
24. Abu Kharmeh (2002). Rural Policy in Jordan's Development Plan, Journal of Rural Studies, Vol. 5, No. 1, pp. 75-85.
25. Appleyard, Bruce (2013). Toward Livability Ethics A Framework to Guide Planning, Design and Engineering Decisions, TRB 2014 Annual Meeting, San Diego State University.
26. Carleson, L (2012). Resilience: theory and application, US department energy laboratory managed by Chicago Argonne, LLC.
27. Department for International Development (DFID) (2000). international institute for environment and development, environmental planning issues, No. 23.
28. Gough, Meghan (2015). Reconciling Livability and Sustainability: Conceptual and Practical Implications for Planning, Journal of Planning Education and Research, Vol. 35(2), PP 145-160.

29. Him ,Chung(2010). Building an image of Villages-in-the –City: A Clarification of China's , Distinct Urban Spaces, International Journal of Urban and Regional Research. Volume 34.2, pp 421-437.
30. Morse, S(2013).The Theory Behind the Sustainable Livelihood Approach, at: <http://www.springer.com/۱-۶۲۶۷-۰۰۷-۹۴-۹۷۸>.
31. Moseley, M. J. & Owen, S.,(2008).The future of services in rural England: The drivers of change and a scenario for 2015, Progress in Planning, Volume 69, Issue 3, PP 93-130.
32. OKORO, H(2014).physical development planning sub-components as veritable instruments for ordering integrated growth and sustainable development in Nigeria, Journal of Integrative Humanism – Ghana,No3,pp1-12.
33. Seyhan, Nisel(2014). An Extended VIKOR Method for Ranking Online Graduate Business Programs, International Journal of Information and Education Technology, Vol. 4, No. 1,PP 111-103.
34. Tanner, T,(2015). Livelihood resilience in the face of climate change, Nature Climate Change 5: pp23–26.
35. VanZerr, Mariah(2011). Recommendations Memo Livability and Quality of Life Indicators, at: <https://www.oregon.gov/ODOT/TD/TP/docs/lcp/livability.pdf>
36. Wang , zxhen(2011).Urban villages' Redevelopments: Physical and Social Changes, Urban studies, vol 45, pp313-330.
37. Wang, Chien-Hua(2011). Using VIKOR Method for Evaluating Service Quality of Online Auction under Fuzzy Environment, IJCSET, Vol 1, Issue 6,pp307-314.
38. Wildavsky, A(2013).definitions of community resilience: an analysis, a carri report community & regional resilience institute.